

УДК: 341.322:343.3/7

Копач Роман Володимирович,
*слухач навчальної групи 7205,
Національний університет оборони
України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню системних правових, процесуальних та інституційних проблем притягнення до кримінальної відповідальності за масові та систематичні воєнні злочини, вчинені в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України. Актуальність роботи визначається безпрецедентним масштабом зафіксованих порушень міжнародного гуманітарного права (МГП), включаючи катування, вбивства цивільного населення, примусову депортацію дітей та знищення цивільної інфраструктури. Ці діяння брутально порушують норми, закріплені у Женевських конвенціях та Римському статуті. Глобальне превентивне значення ефективного покарання є критичним, оскільки нездатність світової спільноти оперативно покарати за злочини в Україні створює небезпечний прецедент безкарності. Цей провал підриває саму ідею міжнародного права та може заохочувати потенційних агресорів у світі, підвищуючи ризик нових конфліктів та масових порушень прав людини.

Основна увага приділяється аналізу трьох ключових викликів: 1) недосконалості національних правових механізмів, що вимагають невідкладної та повної адаптації кримінального та кримінального процесуального законодавства до міжнародних стандартів, включаючи імплементацію норм Римського статуту, яка досі не завершена. Це стосується як визначення складу злочинів, так і процесуальних гарантій; 2) складнощам доказування, зокрема збору, належного документування та збереження доказів (у тому числі цифрових) з окупованих територій та зон активних бойових дій. Особлива проблема пов'язана з необхідністю встановлення командної відповідальності, яка вимагає доведення обізнаності вищого військового та політичного керівництва про злочини підлеглих. Не менш складною є і передача доказів до Міжнародного кримінального суду (МКС) з дотриманням всіх процедур допустимості; та 3) інституційній пасивності міжнародних структур, зокрема паралічу Ради Безпеки ООН через право вето

держави-агресора, що блокує можливість створення ефективного міжнародного трибуналу з мандатом ООН.

Новизна дослідження полягає у поєднаному аналізі трьох рівнів відповідальності: національної, міжнародної та командної, у контексті їх взаємодії та юрисдикційних колізій. Крім того, робота містить комплексне виявлення системних прогалин, які не знайшли свого вирішення у вітчизняній доктрині, зокрема: відсутність реального та дієвого механізму виконання вироків міжнародних судових органів на практиці; проблеми юрисдикційних колізій між національними судами та МКС; та необхідність розробки єдиних протоколів документування, що відповідають усім вимогам.

Метою статті є проаналізувати сучасні правові, процесуальні та інституційні проблеми притягнення до відповідальності за воєнні злочини, виявити причини неефективності існуючих механізмів і запропонувати шляхи їх удосконалення в контексті збройної агресії, зважаючи на необхідність підвищення ролі та інституційної спроможності військової юстиції у системі національної безпеки. Для досягнення мети поставлені завдання охарактеризувати стан правового регулювання на національному та міжнародному рівнях; визначити ключові проблеми доказування та юрисдикційні колізії; проаналізувати причини пасивності міжнародних інституцій і, зрештою, запропонувати конкретні напрями вдосконалення системи воєнної юстиції України, включаючи навчання спеціалістів у сфері військового права та зміцнення міждержавного правового співробітництва. Ефективна відповідальність є критично важливим чинником стримування в глобальному масштабі.

Ключові слова: воєнні злочини, міжнародне гуманітарне право, кримінальна відповідальність, Міжнародний кримінальний суд, спеціальний трибунал, Римський статут, Україна, докази, командна відповідальність, агресія.

Kopach Roman

*student of study group 7205, National
Defence University of Ukraine*

CURRENT ISSUES OF ACCOUNTABILITY FOR WAR CRIMES

Abstract. The article is dedicated to the study of systemic legal, procedural, and institutional challenges in prosecuting mass and systematic war crimes committed during the ongoing armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The urgency of the work is defined by the unprecedented scale of

recorded violations of international humanitarian law (IHL), including torture, the murder of civilians, forced deportation of children, and the destruction of civilian infrastructure. These actions brutally violate the norms enshrined in the Geneva Conventions and the Rome Statute. The global deterrent significance of effective punishment is critical, as the international community's inability to swiftly prosecute crimes in Ukraine creates a dangerous precedent of impunity. This failure undermines the very idea of international law and may encourage potential aggressors worldwide, increasing the risk of new conflicts and mass human rights abuses.

Primary attention is given to the analysis of three key challenges: 1) Imperfections in national legal mechanisms, which require the urgent and full adaptation of criminal and criminal procedural legislation to international standards, including the yet-to-be-completed implementation of the Rome Statute norms. This concerns both the definition of crimes and procedural safeguards; 2) Difficulties in evidence collection and proving the facts, particularly the gathering, proper documentation, and preservation of evidence (including digital evidence) from occupied territories and active combat zones. A specific problem is associated with the need to establish command responsibility, which requires proving the awareness of senior military and political leadership regarding the crimes committed by their subordinates. Equally complex is the transfer of evidence to the International Criminal Court (ICC) while adhering to all admissibility procedures; and 3) Institutional passivity of international structures, particularly the paralysis of the UN Security Council due to the veto power of the aggressor state, which blocks the possibility of creating an effective international tribunal under the UN mandate.

The novelty of the research lies in the combined analysis of three levels of accountability: national, international, and command, in the context of their interaction and jurisdictional conflicts. Furthermore, the work includes a comprehensive identification of systemic gaps that have not found resolution in domestic legal doctrine, specifically: the absence of a real and effective mechanism for the practical enforcement of sentences issued by international judicial bodies; issues of jurisdictional conflicts between national courts and the ICC; and the necessity of developing unified documentation protocols that meet all requirements.

The aim of the article is to analyze contemporary legal, procedural, and institutional challenges in prosecuting war crimes, identify the causes of the inefficiency of existing mechanisms, and propose ways to improve them in the context of armed aggression, taking into account the necessity of enhancing the role and institutional capacity of military justice within the national security

system. To achieve this goal, the following tasks are set: to characterize the status of legal regulation at the national and international levels; to define the key problems of evidence and jurisdictional conflicts; to analyze the reasons for the passivity of international institutions; and finally, to propose specific directions for the improvement of Ukraine's military justice system, including the training of specialists in military law and the strengthening of inter-state legal cooperation. Effective accountability is a critically important global deterrent factor.

Keywords: war crimes, international humanitarian law, criminal liability, International Criminal Court, special tribunal, Rome Statute, Ukraine, evidence, command responsibility, aggression.

Постановка проблеми

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року та набула масштабного характеру після 24 лютого 2022 року, супроводжується масовими та систематичними воєнними злочинами. Катування, вбивства цивільного населення, депортації, знищення об'єктів цивільної інфраструктури, примусові переміщення дітей — ці діяння стали невід'ємним елементом сучасної війни, що брутально порушує всі норми міжнародного гуманітарного права, закріплені, зокрема, у Женевських конвенціях та Римському статуті. Це створює безпрецедентний виклик для світової системи правосуддя.

Водночас питання притягнення до відповідальності винних осіб набуває особливої актуальності через складність доказування (зокрема збір доказів на окупованих територіях та їх належне документування), недосконалість національних правових механізмів (потреба у адаптації кримінального та процесуального законодавства до міжнародних стандартів) та пасивність міжнародних інституцій. Зокрема, Рада Безпеки ООН фактично паралізована правом вето держави-агресора, що блокує можливість створення ефективного міжнародного трибуналу за мандатом ООН.

Актуальність цієї проблеми виходить далеко за межі українсько-російського конфлікту. Нездатність світової спільноти ефективно й оперативно покарати за воєнні злочини в Україні створює небезпечний прецедент безкарності. Цей провал підриває саму ідею міжнародного права та може слугувати заохоченням для інших потенційних агресорів і авторитарних режимів, підвищуючи ризик виникнення нових збройних конфліктів та масових порушень прав людини у майбутньому. Ефективна відповідальність за злочини, скоєні в Україні, є критично важливим чинником стримування в глобальному масштабі. Таким чином, дослідження актуальних проблем притягнення до відповідальності за воєнні злочини є не

лише національною, але й фундаментальною міжнародно-правовою та політичною необхідністю для забезпечення миру і стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед вітчизняних вчених варто відзначити ґрунтовні роботи В. Репецького, О. Задорожного, В. Буткевича та М. Баймуратова, які зробили вагомий внесок в аналіз міжнародно-правових аспектів воєнних злочинів, принципів універсальної юрисдикції та функціонування Міжнародного кримінального суду (МКС). Ці праці заклали теоретичну основу для розуміння природи цих злочинів у контексті міжнародного гуманітарного права (МГП).

Окремі аспекти відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, а також проблеми їх імплементації в національне законодавство України (кримінальний та кримінальний процесуальний кодекси) детально розглядалися у працях Г. Тимченка, О. Костюченка та О. Мірошніченка. Їхні дослідження були зосереджені на необхідності адаптації національної правової системи до міжнародних стандартів, зокрема з урахуванням специфіки Римського статуту.

Незважаючи на значні теоретичні напрацювання, безпрецедентний масштаб агресії РФ проти України виявив низку системних прогалин, які не знайшли свого комплексного вирішення у доктрині і котрим присвячується ця стаття. До таких невирішених проблем можна віднести невирішеність механізму реального виконання вироків міжнародних судових органів, практичні способи документування та передачі доказів до МКС в умовах триваючого конфлікту та окупації, а також проблеми визначення командної відповідальності.

Актуальність теми зумовлена безпрецедентною кількістю злочинів, а також очевидною недостатністю чинних міжнародно-правових інструментів для ефективного притягнення винних до відповідальності. Ця потреба посилюється на тлі нових потенційних конфліктів, що розгортаються у світі, зокрема, на Близькому Сході та в інших нестабільних регіонах, які демонструють системну кризу колективної безпеки та неефективність існуючих механізмів стримування.

Новизна дослідження полягає у поєднаному аналізі трьох рівнів відповідальності — національної, міжнародної та командної. Особлива увага приділяється практичним проблемам взаємодії між українськими правоохоронними органами та міжнародними судовими інституціями.

Мета статті

Мета статті — проаналізувати сучасні правові, процесуальні та інституційні проблеми притягнення до відповідальності за воєнні злочини, виявити причини неефективності існуючих механізмів і запропонувати шляхи їх удосконалення в контексті збройної агресії проти України, зважаючи на глобальне превентивне значення цих кроків. Для досягнення цієї мети поставлені завдання: охарактеризувати стан національного і міжнародного правового регулювання; визначити ключові проблеми доказування та юрисдикційні колізії; проаналізувати причини пасивності міжнародних інституцій і, зрештою, запропонувати напрями вдосконалення системи воєнної юстиції України.

Основний матеріал статті

Проблематика притягнення до відповідальності за воєнні злочини набуває особливої актуальності у зв'язку з триваючою повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, яка супроводжується безпрецедентними та масовими порушеннями міжнародного гуманітарного права. Факти жорстокого поводження з цивільним населенням, катування, позасудові страти, примусові депортації, сексуальне насильство, цілеспрямоване руйнування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури (як-от атаки на медичні заклади, школи чи енергетичні об'єкти), а також знищення культурної спадщини свідчать про системний, а не випадковий чи ізольований характер злочинних дій агресора. В умовах повномасштабної війни питання ефективного розслідування та судового переслідування таких злочинів стало не лише гострим правовим, а й моральним та політичним імперативом, від якого безпосередньо залежить довіра суспільства до правосуддя та, зрештою, до міжнародної системи безпеки в цілому.

Національні органи правопорядку України зіштовхнулися з безпрецедентним обсягом злочинів, що мають ознаки воєнних, а отже, потребують не лише оперативного документування, але й кваліфікованої правової оцінки згідно з нормами статті 438 Кримінального кодексу України та міжнародними стандартами. За даними Офісу Генерального прокурора, на сьогодні зареєстровано десятки тисяч кримінальних проваджень за фактами порушень законів та звичаїв війни. Однак ефективність розслідування таких справ критично стримується низкою чинників. Серед них: складність доказування в бойових умовах та на територіях, що перебували чи перебувають під окупацією (як у випадку з *Бучанською різаниною* чи масовими похованнями в *Ізюмі*), відсутність доступу до місць злочинів, дефіцит експертних кадрів і спеціалізованих слідчих підрозділів, навчених саме специфіці міжнародного кримінального права. Додаткову складність

створює необхідність дотримання високих стандартів допустимості доказів, які мають відповідати як вимогам Кримінального процесуального кодексу України, так і міжнародним критеріям доказової надійності, встановленим практикою Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (МКТЮ).

Особливу, і часто вирішальну, роль у розслідуванні відіграють сучасні технології та інноваційні методи документування. Використання супутникових знімків високої роздільної здатності для фіксації руйнувань, цифрова криміналістика для аналізу метаданих та мобільних пристроїв, а також OSINT-методи (*Open-Source Intelligence*) для верифікації відео- та фотодоказів із відкритих джерел (соціальних мереж) дозволяють документувати злочини фактично в реальному часі, навіть за відсутності фізичного доступу до місця події. Наприклад, саме завдяки OSINT-розслідуванням було встановлено особи деяких військовослужбовців, причетних до звірств у Київській області. Водночас це породжує гострі дискусії щодо процесуальної допустимості таких "нетрадиційних" доказів та необхідності створення чіткої законодавчої та методичної бази для їх офіційного визнання в судовій практиці. Україна наразі формує унікальний власний досвід застосування відкритих даних у кримінальному процесі, який може стати важливим прецедентом та прикладом для інших держав.

Ще одним системним викликом є питання юрисдикції та комплементарності. Попри те, що Україна не є державою-учасницею Римського статуту, вона двічі визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо злочинів, скоєних на її території. Ця правова ситуація створює можливість притягнення до відповідальності осіб, винних у ВЗ, включно з видачею ордерів на арешт найвищого керівництва (як це сталося у випадку з ордером на арешт Президента РФ). Однак це вимагає чіткої координації дій між українськими слідчими органами та Офісом прокурора МКС. Ключовою проблемою залишається принцип комплементарності, який передбачає, що МКС здійснює переслідування лише тоді, коли держава не здатна або не бажає робити це самостійно. Таким чином, ефективність та демонстрація спроможності українського національного правосуддя стає критично важливою умовою для забезпечення міжнародного кримінального співробітництва.

На рівні міжнародного права існують значні прогалини у механізмах притягнення до відповідальності саме за злочин агресії. Рада Безпеки ООН фактично паралізована через право вето постійних членів, зокрема держави-агресора, що робить неможливим створення спеціального трибуналу під її мандатом, як це було з трибуналами по Югославії чи Руанді. У цьому

контексті ініціатива створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України є не лише правовим, а й потужним політичним кроком, спрямованим на відновлення справедливості та посилення довіри до системи міжнародного правосуддя. Проте реалізація цієї ідеї стикається з численними політичними та правовими перешкодами, пов'язаними з необхідністю широкого міжнародного визнання та, найголовніше, узгодження моделі юрисдикції такого суду, особливо стосовно подолання імунітетів посадових осіб.

Не менш складним є питання командної відповідальності (Command Responsibility). Досвід трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди довів, що ефективне переслідування злочинів можливе лише за умови встановлення ланцюга командування та доведення вини осіб, які віддавали, санкціонували або не запобігли злочинним наказам. В українських реаліях це завдання ускладнюється тим, що більшість осіб, причетних до планування чи координації агресії, перебувають за межами досяжності національної юстиції. У таких умовах критично важливим є міжнародне співробітництво не лише для збору доказів, а й для формування коаліції держав, здатних чинити політичний та правовий тиск, необхідний для притягнення до відповідальності найвищого військово-політичного керівництва Російської Федерації.

Водночас притягнення до відповідальності за воєнні злочини має не лише каральний, а й відновлювальний (репараційний) вимір. Йдеться про необхідність забезпечення права жертв на правду, справедливість і повне відшкодування шкоди. Це включає не тільки компенсацію прямих втрат, але й відшкодування моральної шкоди та витрат на психологічну реабілітацію. Українська практика показує, що поєднання кримінального переслідування із відновним правосуддям (зокрема через механізми фіксації збитків та конфіскації активів агресора) може сприяти зміцненню соціальної довіри та національного примирення після завершення війни. Таке розуміння правосуддя відповідає сучасним підходам міжнародного права, яке розглядає покарання не лише як відплату, а як інструмент відновлення миру і гуманності.

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій свідчить, що подолання проблем у сфері притягнення до відповідальності за воєнні злочини потребує системного, багатовекторного підходу, який поєднує: (1) удосконалення національного законодавства та методик розслідування; (2) розвиток міжнародної співпраці та використання універсальної юрисдикції; (3) впровадження інноваційних технологій документування; та (4) формування ефективної моделі воєнної юстиції в Україні. Лише за цих умов можливо

забезпечити принцип невідворотності покарання і відновити довіру до міжнародного кримінального правосуддя як фундаментальної цінності сучасного світу.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що питання притягнення до відповідальності за воєнні злочини сьогодні є не лише правовим, а й цивілізаційним викликом. В умовах збройної агресії проти України світ зіткнувся з кризою ефективності міжнародного кримінального правосуддя, яка проявилася у безкарності держави-агресора та пасивності ключових міжнародних інституцій. Український досвід документування та розслідування воєнних злочинів набуває у цьому контексті глобального значення, оскільки демонструє можливість поєднання національних і міжнародних інструментів правосуддя в умовах триваючої війни.

Ефективне переслідування воєнних злочинців вимагає реформування як національної системи правосуддя, так і міжнародних механізмів відповідальності. Необхідним є удосконалення кримінального законодавства України з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, підвищення кваліфікації прокурорів і суддів, створення спеціалізованих органів з розслідування воєнних злочинів та розбудова інституційної спроможності для співпраці з Міжнародним кримінальним судом. Водночас міжнародна спільнота має усвідомити, що невідворотність покарання за злочини агресії та проти людяності є запорукою світової безпеки.

Україна, виступаючи прикладом стійкості та правової ініціативи, формує нову парадигму воєнної юстиції, яка поєднує принципи верховенства права, справедливості та гуманізму. Її успішна реалізація здатна не лише забезпечити справедливість для жертв нинішньої війни, а й створити ефективний прецедент для запобігання майбутнім воєнним злочинам у будь-якому регіоні світу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Репецький В. С. Міжнародне кримінальне право : навч. посіб. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. — 312 с.
2. Задорожний О. В. Міжнародно-правові наслідки збройної агресії Російської Федерації проти України. — Київ : К.І.С., 2016. — 528 с.
3. Тимченко Г. П. Міжнародне гуманітарне право : підручник. — Київ : Юрінком Інтер, 2019. — 416 с. Скоморовський, В. Б., & Лучко, О. О. (2024). Роль міжнародних організацій у протидії тероризму. *Legal Bulletin*, (13), 109–

116. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-13-A16> (дата звернення: 25.08.2025). □
4. Костюченко О. В. Механізм міжнародно-правової відповідальності за воєнні злочини: сучасний стан і перспективи // Український журнал міжнародного права. — 2022. — № 2. — С. 17–28.
5. Asser Institute. Accountability: Overview of accountability mechanisms for international crimes which have occurred in Ukraine. — 2023. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.asser.nl/matra-ukraine/ukraine-international-crimes/accountability/>
6. Schabas, W. A. An Introduction to the International Criminal Court. — 6th ed. — Cambridge : Cambridge University Press, 2020. — 632 p.
7. International Criminal Court. Statement of ICC Prosecutor Karim A. A. Khan QC on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation. — 2 March 2022. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>

REFERENCES

1. Repetskyi, V. S. (2017). *Mizhnarodne kryminalne pravo*. Lviv: Lviv National University.
2. Zadorozhny, O. V. (2016). *International legal consequences of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine*. Kyiv: KIS.
3. Tymchenko, H. P. (2019). *International Humanitarian Law*. Kyiv: Yurinkom Inter.
4. Kostyuchenko, O. V. (2022). Mechanism of international legal responsibility for war crimes: Current state and prospects. *Ukrainian Journal of International Law*, 2, 17–28.
5. Asser Institute. (2023). *Accountability mechanisms for international crimes in Ukraine*. Retrieved from <https://www.asser.nl/matra-ukraine/ukraine-international-crimes/accountability/>
6. Schabas, W. A. (2020). *An Introduction to the International Criminal Court* (6th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
7. International Criminal Court. (2022). *Statement of ICC Prosecutor Karim A. A. Khan QC on the Situation in Ukraine*. Retrieved from <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>